

Dora Šustić
PSI

prevedla Maja Kovač

* Prevedel Srečko Fišer

»Nimam še enaindvajset let. Ne bom obstala, zlomila sem bom. Vse življenje bom živel med posmehom. Premetavalo me bo gor in dol med temi moškimi in ženskami s togimi obrazi in lažnivimi jeziki kot košček plutovine na razburkanem morju. Kot las morske trave me sune stran vsakokrat, ko se odprejo vrata. Pena sem, ki se preliva in polni najdrobnejše razpoke v skalah z belino; in sem tudi dekle, tukaj v tej sobi.«

Virginia Woolf: *Valovi**

Prvi del

1.

Sledim *galgosom*. Živim v Andaluziji, v belih vaseh. Zima je.

Hodim po ulicah, označenih z mozaiki iz mavrskih ploščic. Predstavljam si kraje, kjer sta se poljubljala. Ko se barve obzorja stapljajo nad plažo in odražajo dobro znano žensko silhueto, sledim njunim sencam. Predstavljam si, kakšna človeka sta bila pred vsem, kar se jima je zgodilo. Predstavljam si, kakšen je bil, ko je bil srečen, kako je bil videti ob pogledu na Atlantik, kako sta se ljubila na peščeni plaži, ki je dišala po pomarančah in soli. Čigava ideja je bila zapustiti Prago, sem pozabila. Ne spomnim se vsega, kar mi je povedal o njej, a bolj ko grem na jug, pogosteje vrejo na dan spomini in njegove povedi postajajo moje spremljevalke.

Poskušam se izogniti obsedenosti, za to gre. Ampak on je z mano na tem potovanju. Ves čas je tu. Sosedka je rekla, naj ga pustim v stanovanju kot najljubšo obleko, ki se jo bojiš vzeti na pot, da je ne bi izgubil, jaz pa sem ga namenoma vzela s sabo. Dala sem ga v torbo skupaj z dnevnikom in *Džamilino ljubeznijo* in ga nosila povsod, po letalih, vlakih, avtobusih, javnih straniščih, lokalih, gostilnah, hotelih, ulicah, posteljah. Prezirala sem vse, ki so mi govorili, da čas celi vse rane, neumno floskulo, ki so jo prebrali na internetu – kako lahko čas zaceli rane, ki jih je sam ustvaril? Napačen čas, napačen *timing*, zgrešena zgodba, fotografija, ki ne obstaja. Čas ničesar ne celi,

čas vse le zaplete. Če bi tisto jutro, ko je odhajal, kaj rekla, karkoli, se odprla, jokala, ga skušala prepričati, naj ostane, če bi bila iskrena, manj sramežljiva, manj mlada, bi ga morda obdržala ob sebi, morda bi se usedla in zajtrkovala kot pravi pravcati par, se spustila v lokal pri njegovi stavbi na pecivo in kavo kot vsak ponedeljek, morda bi šla na predavanje, on bi snemal, zvečer pa bi se spet srečala v njegovem stanovanju, morda bi to ponovila naslednji dan, dan zatem in teden zatem, morda bi še vedno živela v istem ritmu in ponavljala dneve, ki niso bili brez smisla kot vsi dnevi po njegovem odhodu. Morda bi mu moje besede dokazale, da v življenju obstaja kaj več od valjanja v blatu samopomilovanja, hrepenenja, kesanja in krivde, da življenje ni brezciljno plavanje po dreku, ampak zamah skozi modrino oceana, vsaj včasih, ko ga živiš v dvoje; da so jutra lažja in zbujanje mehkejše v toplini, ki jo ustvarjata dve oprijemljivi telesi, ker tako človek ogreje dan; morda bi se navadila eden na drugega, svojo mladost bi prilagodila njemu, res bi, učila bi se potrpežljivosti in morda bi, na koncu, ko bi kadila cigarete pred odhodnim terminalom, znala reči tisto, kar je hotel slišati.

Mogoče nisem bila njegova zadnja. Mogoče je bil to njegov način, da se je poslovil od sveta, da se je nafukal do smrti. Morda je bil sprevržen sadist, ki je želel s svojo žalostno spermo okužiti čim več naivnih trap in tako nikoli oditi, morda je bil ves čas tak, morda je bil le še eden od tistih mačo egoistov, ki so hodili po Zemlji kot bogovi z velikim kurcem.

Ampak o mrtvih le najboljše, naj tako tudi ostane.

V predmestju Jereza, na poti v Cádiz, srečam *galgose*. Potepuške, sestradane. Strmim v njihova rebra, čutim jih pod konicami prstov, najdevam jih v tistih utorih, v luknjah, v katerih se je izgubljal. *Galgosi* brez mesa imajo pogled izmučenega človeka, ki ga zabava le še misel na konec. Na avtobusni postaji obkrožajo potnike, ki čakajo na vkrcanje; vrtijo se okoli nog debelih Špank in se slinijo nad njihovo maščobo. Na njegovih fotografijah sem naletela na identične prizore, posnete z nizkega rakurza; iz neznanih razlogov jih nosim v torbi tudi na izlet v Jerez. Končno bi se jih lahko znebila. Jih dala *galgosom*, da jih pojedjo in ponoreli od lakote pofukajo lastne portrete v upanju, da bodo ohranili vrsto.

Galgo me gleda. Tudi jaz ga gledam, srečna, da naju ločuje okensko steklo avtobusa. Odprem knjigo na strani, ki prikazuje pogled od blizu na dva mladiča, ki si ližeta tace; brat in sestra, tako sem ju imenovala, eden rjav, drugi svetel, kot pes, ki strmi vame skozi okno avtobusa. Samo da je ta sam, jezen in star, zapuščen, brat in sestra na sliki pa sta mlada, zdrava in imata drug drugega. Tudi ko prikazujejo grdo, je na fotografijah vedno nekaj lepega – vzhičenje očesa izza vizirja, dokaz človekove nezmotljivosti pri iskanju popolnega presečišča prostora in časa, tistega enega in edinega popolnega trenutka. Čas ostane, ujet na celuloidnem traku.

Avtobus spelje in zapustim *galgose*, čuvam jih v torbi, stiskam jih na fotografijah; svojo živčnost vtisnem kot opomnik, da obstajam na trdem mat papirju knjige, ki jo bom jutri v Cádizju pokazala Isabel.

2.

Imela sem enaindvajset let in z vlakom sem se peljala v Prago. Sonce je sijalo skozi umazana stekla starih češkoslovaških vagonov, skozi okna katerih so potniki opazovali naravo in pihali ven cigaretni dim. Potovala sem sama, mačkasta in preobremenjena s količino prtljage. Kupe je smrdel po pelinkovcu in pivu, s katerim smo prejšnjo noč zalili moj odhod na študij filma. Poslovilno darilo presenečenja mojih prijateljc je bila skupna tetovaža, ki me je še vedno pekla po rebrih in zaradi katere sem se počutila kot nova oseba, kot da sem pokopala tisto naivno in sramežljivo piflarko, ki me je že od prvega razreda morila s svojimi zadržki. Bila sem samozavestna, prepričana o novi sebi, vpijala sem poletno sonce in slutila pravo življenje.

Po Sloveniji in Avstriji je vlak hitel po monotonih čeških ravninah. Obzorje je postajalo bolj ravno, tirnice starejše, sprevodniki pa resnejši in bolj okrogli. Pred potovanjem so mi povedali, da so Čehi simpatični ljudje in naj me ne skrbi zaradi neznanja jezika, ker vsi že več generacij preživljajo počitnice na Hrvaškem in razumejo nekaj hrvaških fraz. Prav tako imajo zelo radi Hrvate, še posebej Hrvatice.

Nisem se bala nezmožnosti komuniciranja. Veselila sem se, da bom postala ta eksotična tujka, ki diši po morju in svojo neuravnovešenost upravičuje z južnjaškim temperamentom.

Nekje v bližini Brna se je vlak nenadoma ustavil. Predramila sem se; glavo sem imela več ur ob hladnem oknu, hrbet zvit, rit pa zavaljeno v sedež, prevlečen s prašnim blagom. Nahrbtnik s higienskimi potrebščinami, ličili in kozmetiko je padel z rešetkaste police in mi priletel v glavo. Vstala sem, ga postavila na svoje mesto in začutila togost v celem telesu. Pretegnila sem se, pokukala skozi okno v meglico neznanega območja in opazila policijske luči. Motile so brezosebnost tistega jesenskega dne. V sosodnjem kupeju je neka starejša rdečelasa ženska z utrujenim izrazom na obrazu in izsušeno vijolično šminko na ustnicah vidno vznemirjena strmela skozi okno v isti pozi kot jaz. Obrnila sem glavo na drugo stran in na levi zagledala še veliko potnikov, ki so gledali skozi zamegljena okna in iskali razlago za neprijeten zastoj.

»Kaj se je zgodilo?« sem po angleško vprašala rdečelasko, ki je na to samo skomignila z rameni in se vrnila v svoj kupe, medtem pa zmajevala z glavo. Nekaj je komentirala po nemško, in ker ne znam niti besede nemško, sem še naprej strmela v meglo, v razpršene modro-rdeče oblake policijskih luči.

Modřice – je pisalo na modri tabli nad nizko hišico. Usedla sem se nazaj na svoj sedež in srknila požirek vode. Posegla sem po vrečki z mandlji, a je bila prazna; pojedla sem jo nekje okoli hrvaške meje.

Ljudje so zagnali vik in krik kot brezglave kokoši. Slišali smo piščalke železniških delavcev, klice, glas policijske sirene – z nenehnim poizvedovanjem potnikov iz sosodnjih kupejev v raznovrstnih jezikih. Kmalu mi je postalo jasno, da bo pot, ki sicer od

Reke do Prage traja dvanajst ur, še daljša. Čakali smo približno pol ure, preden smo prejeli prvo obvestilo o razlogu za zamudo vlaka: nesreča na železniški progi. Sprevodnica je priletela v kupe in v polomljeni angleščini rekla, da bomo v Modřicah ostali vsaj še dve uri, dokler ne očistijo proge in se ne uredi logistika nesreče. Predlagala je, naj se, če se mi mudi ali nimam veliko časa, peljem z avtobusom v Brno in tam ujamem vlak za Prago. Glede na to, da sem imela dva ogromna kovčka, prenatrpana z oblačili in obutvijo, vrečko s knjigami, dva nahrbtnika, enega prej omenjenega s kozmetiko in enega s prenosnim računalnikom, polnilci in drugo tehnično opremo, mi ni prišlo na misel, da bi lovila še en vlak. Poleg tega sem se v tem že počutila kot doma. Sprevodnico sem vprašala, za kakšno nesrečo gre.

»*Sebevražda*,« je rekla in zmajala z glavo. Nato je, ko je opazila moj zmedeni pogled, dodala pojasnilo v angleščini: »*Suicide*.«

Sebevražda – kakšna smešna beseda, sem pomislila. Zveni, kot bi se *uročil*, ne pa *ubil*. Zabavno bo študirati filmsko pisanje v češčini.

Neki tip se je vrgel pod vlak. Informacije so po nekakšnih čudnih, nevidnih kanalih potovale od kupeja do kupeja. Nenadoma smo se razumeli in ni bilo jezikovnih ovir, ko se je razpravljalo o smrti. Ko sem po uri in pol čakanja šla iz kupeja in se skozi množico na hodniku podala proti veceju, me je ustavila rdečelasa Nemka in mi prenesla informacijo, ki jo je njej povedalo dekle iz prvega kupeja našega vagona, Japonka približno mojih let, ki je s fantom belcem in dvema

velikima kontrabasoma potovala v Berlin. Starejši tip, domačin, star kakih šestdeset let; tistega jutra so ga železniški delavci menda videli stati na nadvozu in jokati, vendar se nihče ni odzval. Sprevodnica je dejala, da so ga med kosilom poskušali odgnati, vendar se človek ni zdel škodljiv. Kot prikovan je stal, čakal na vlak in ga dočakal.

»Pa kje je našel ravno naš vlak, mati mila,« je rekla ena od *naših*, ko je šla mimo in vlekla jokajočega otroka za roko.

Rdečelasi Nemki sem se zahvalila za informacije in odšla na stranišče. Gledala sem v temno rumen urin, pazila, da se z zadnjim delom stegen ne dotaknem vece školjke in razmišljala, kako bom umrla od žeje, če se vlak v naslednji uri ne bo premaknil. Res sem bila zelo mačkasta. Lakota mi je krčila telo in vsa hrana, ki sem jo do takrat pojedla – ovsena kaša, banana, sendvič s sirom, jabolko in vrečka mandljev –, se je raztopila v alkoholni kislini. Pomislila sem, da bom, če nič drugega, prvi dan fakultete vsaj videti vitkejša, zato sem to misel uporabila za odganjanje lakote.

Vlak je nepremično stal še štiri ure, dokler niso očistili tirnic in sprostili poti. Zmračilo se je. »Kri je bila povsod,« je rekel fant iz levega kupeja, Avstrijec. Kolesa so trup moškega presekala točno na pol, železniški delavci pa so morali očistiti celotno garnituro vlaka, da so odstranili vse kose mesa in zagotovili varno nadaljevanje poti. Zato sem sedela v kupeju in razmišljala o mogočih razlogih za samomor starega Čeha. Pomanjkanje denarja? Nesrečna ljubezen?

PTSM? Ljudje so se včasih pogosto ubijali zaradi revščine; kdo ve, ali je še danes tako. Spomnim se zgodbe, ki mi jo je pripovedovala nona o svoji mladi teti Margiti, ki se je pri šestnajstih letih zaradi nesrečne ljubezni vrgla skozi okno. Teta Margita je bila zaljubljena v poročenega moškega v času, ko je zakon veljal kot zelo potreben korektiv za ženska bitja. V želji, da bi odrešila svoje strto srce, se je teta Margita pognala iz petega nadstropja in se razškropila po dvorišču, z lobanjo razcveteno v rožice. Uboga teta Margita, sem pomislila. Če bi živela približno sedemdeset let kasneje, bi se pred svojimi sošolkami domišljavo postavljala s svojo avanturo, ne pa defenestrirala. Stari Čeh se verjetno ni ubil iz podobnega razloga. Bilo mi je nekako težko verjeti, da bi se prebivalec Modřic ubil zaradi neuslišane ljubezni. Predstavljala sem si ga, a pred mojimi očmi se je pojavil, kot v nekakšni dvojni osvetlitvi, le hibridni portret Václava Havla in Miloša Formana, edinih Čehov, ki sem ju takrat poznala in vedela, kako sta izgledala. Vsi Čehi so videti kot dobronamerni alkoholiki, je bilo moje mnenje, dokler nisem leto kasneje slekla nekaj čeških moških teles.

Vznemirjala me je misel, da sem bila del nekogaršnjega smrtnega načrta, potnica v vlaku, ki je odpeljal človeka na ono stran. Temu sem pripisala velik pomen. Verjela sem, da to ni bilo naključje in da sem se na tem križišču prostora in časa znašla z razlogom. Takrat sem verjela, da nič ni slučajno in da je veselje vse uravnavalo tako, da bi se vedno znašla v pravem trenutku na pravem kraju. Nikoli nisem izvedela,

kako je moški skočil ali zakaj je skočil. Nikoli me ni preveč zanimalo to. Zanimala me je moja zgodba, lastna interpretacija njegovega življenja. V svojih projekcijah sem uživala in zaradi njih pogosto nisem zares videla ljudi ali stvarnosti.

V tistem žejnem in lačnem hiberniranju v hladnem kupeju sem se spomnila dogodka, ki se je zgodil tisto poletje pred mojim potovanjem.

Dva tedna pred selitvijo v Prago je oče praznoval rojstni dan. Bilo je konec julija, neznosno vroče, kot bi poletje tantrično kopičilo vso svojo energijo in se odločilo, da jo sprostí prav tisti teden na vrhuncu sezone. Sedela sem na klopci ob morju, na Krku. Opazovala sem pijane ljudi na očetovi rojstnodnevni zabavi in njihove bele lanene obleke, rdeče nosove, ožgana ramena, slane lase, nagubane oči in povešene trebuhe. Gledala sem tisto parado fasad in dopustila morju, da me je uspavalo v svojevrstno meditacijo. Želela sem pobegniti od vsega, kar poznam, spoznati nove ljudi in kraje, pozabiti svoj jezik in vsakodnevna obzorja. Razmišljala sem tudi o tem, kako lepo je življenje ob morju in kako Vltava nikoli ne bo mogla nadomestiti prostranstva Kvarnerskega zaliva. Glede tega se, kot se je kasneje izkazalo, nisem motila, vendar sem vseeno želela izkusiti to hrepenenje po morju, sušo, ki napolni telo, ko človek živi daleč od velike vode.

Ob svojem petdesetem rojstnem dnevu je oče pripravil veliko slanje: vožnjo z ladjo od mestnega pristanišča do restavracije na obali Krka. Na ladjo so

natovorili sto litrov vina za petdeset ljudi – takšna oblika hedonizma ni bila nič nenavadnega za očeta, anesteziologa, ki je kljub stalni prisotnosti smrti znal v vsakem trenutku praznovati življenje in ljubezen. Očetova naloga je bila omrtviti meso, odstraniti trpljenje; ukrotiti telo, da smrt ne bi prišla kot krik, pač pa kot prijeten val toplote, ki človeka odpelje na nadaljnjo pot. Zaradi stalne bližine smrti je bil oče kronično žalosten in zame pogosto nerazumljiv. Po drugi strani pa sem ga vedno lahko razumela, brez veliko besed. Oče, nor na mamó že od prvega srečanja, je zmeraj govoril, da sta ljubezen in tudi ljubezen do samega življenja smisel življenja – ja, takšne izjave je dajal, lepe in žalostne hkrati, denimo: »Pametnejši ko je človek, prej bo umrl – samo pizduni nikoli ne umrejo.« Izjave, zaradi katerih sem že v osnovni šoli fantazirala o intenzivnosti velike ljubezni. »Ko pride prava ljubezen, popolnoma poruši tvoj svet,« je odgovoril oče, ko sem ga vprašala, kakšen je občutek, ko se zaljubiš, kako več, da nekoga ljubiš, in kakšen je občutek, ko nekoga poznaš intimno. »To boš vedela, ne skrbi,« je pravil. Toda romance so bile pogosto predmet mojega posmeha in nisem mu verjela, medtem ko sem na vso moč poskušala zgraditi svoj feminizem v družbi neustrašnih feminističnih prijateljic. Skratka, to je, kakorkoli obrneš, velika distrakcija.

Po obdobju rožnatih očal, kot je nona rekla fazi zaljubljenosti, se začne obdobje globokega sranja, zato se nisem želela zaljubiti, dokler nisem šla na fakulteto in ugotovila, s čim se moram ukvarjati v življenju.

Rojstnodnevna zabava se je začela v soboto zjutraj. Najbolj vroč vikend v letu. Opoldne so se okoli ladje v mestnem pristanišču zbrali ljudje v belem lanu, ki so čakali na uradni začetek slavlja ali pa čimprejšnjo otopelost čutil z ohlajeno pijačo. Prvo uro je oče vljudno skakal okoli gostov v mamini družbi in jih zabaval, kar z mamo ni bilo težko. Mama ima nekakšen prirojen mehanizem za gostoljubje in druženje, talent za vzdrževanje gospodinjstva in *vzgojo otrok* – kot je, na veliko veselje moje matere, rekla učiteljica verouka med mojim prvim obhajilom. Rekla bi, da ne gre za talent, ampak je stvar v družbeni konvenciji, ki jo je mati s takšno predanostjo obvladala, da se ji je zdelo, da sta ženskost in materinstvo njeni izvirni lastnosti. Vsi gostje so prišli v parih. Ženske so bile mamine prijateljice, moški so bili očetovi prijatelji, zato so se razdelili in se posedli, ženske na palubo, moški za šank. Nino, moj mlajši brat, študent medicine in miren *bodhisatva* gostih obrvi, je bil poleg mene edina oseba na ladji brez prstana ali čira na želodcu. Skupaj sva šla na obhod malo po moškem, malo po ženskem delu, opazovala sva tastara in njuno klapo, kradla pijačo in cigarete in se večinoma dolgočasila.

Med očetovimi prijatelji na ladji je bil tudi frizer Srđan, s katerim sem izgubila nedolžnost. Pri sedemnajstih sem izrazila željo po barvanju las na blond. Mama je predlagala, da grem k Srđanu, ki je takrat imel najslavnejši salon na Reki. Srđan ni bil poročen, vendar je bil dvajset let starejši in je imel, kot je poudarila mama, težave z igrami na srečo. Po enem svetljenju in treh barvnih seansah, ki so dosegle zeleni

blond odtenek, me je Srđan povabil na kavo. Strašno sramežljiva sem bila v družbi moških, ampak istočasno so mi oči žarele s tistim vlažnim sijajem mladostniške želje, ki ga nisem mogla niti znala skriti. Srđan me je privlačil. Podoben je bil Liamu Gallagherju na vrhuncu njegove kariere. Med kavo se je vljuden klepet počasi spremenil v dešifriranje medsebojnega opolzkega podteksta; vprašal me je, ali imam fanta, in rekla sem, da me to ne zanima. Hotela sem se samo pofukati, da bi imela kaj povedati svojim prijateljicam med špricanjem telovadbe.

Srđan je bil pijan, jaz pa sem kričala od bolečine, ko se je to po četrtem barvanju končno zgodilo. Kmalu sem se odločila, da si pustim svojo naravno barvo las.

Na ladji sva se usedla in se nekaj časa pogovarjala, kot to običajno naredi frizer s svojimi strankami, ko jih naključno sreča. Ni mi prišlo na misel, da bi se spogledovala ali pošiljala neprimerne signale. Tako ali tako sem raje fantazirala.

Ladja je bila na pol poti od mestne marine do pristanišča, ko so Srđan in drugi začeli skakati v morje, resnično srečni, ker so lahko vsaj za eno uro osvobodili pijanega najstnika v sebi. Ženske so pile bevan-do, vljudno, brez premikanja, skrivale so odvečne kilograme pod oblačili, ki jih niso več marale, ampak so jih vseeno nosile iz navade. Zaradi uniformiranih bež srajc so bile vse videti enako. Matere odraslih moških, ki pod njihovimi nogami čofotajo v morju. Spomnim se, da sem razmišljala, kako boleče mora biti živeti pod bremenom takšnega samonadzora. Nič čudnega, da imajo avtoimune bolezni, izpuščaje,

alergije in črne grozde žalosti pod očmi. Vse ženske si postajajo podobne, ko se bližajo starosti. Morda zato, ker tako redko slišijo svoje lastno ime. Po drugi strani pa sem menila, da se pod štirimi črkami mojega imena skriva avtentično veselje, v katerem ni mogoče zanikati svobode, v katerem ni napak ali posledic, zakonov akcije-reakcije, sil gravitacije; v katerem ne moreš molče držati glave nad gladino vode.

Slavje se je z ladje kmalu preselilo v majhno pristanišče na severni strani Krka. Slikovita ribja restavracija se je v minuti spremenila v diskoteko na prostem. Gostom je bila takoj na vhodu postrežena pijača dobrodošlice, ki nas je opomnila, da se zabava šele začanja, čeprav je bila večina že omamljena z nezvdržno vročino in mlačnim vinom. Usedli smo se za mize, rezervirane na očetovo ime. Dva njegova prijatelja sta izginila in v trenutku pripravila improviziran koncertni oder. Oblikoval se je bend, zaigrali so nostalgične pesmi. Čeprav ga je starost prehitro oddaljila od mladostnega sebe, je oče v stanju popolne omamljenosti pel kot na stadionu. Vsake toliko me je pogledal v oči, da bi se mu pridružila v njegovem solo nastopu, vendar nisem hotela. Sram me je bilo plesati v javnosti, še posebej pred Srđanom.

Večerja je služila kot kratek oddih od pijančevanja in potem se je divjanje nadaljevalo. Trije očetovi prijatelji so si odpeli srajce, prepojene z znojem, in s kosmatimi oprsji strašili turistke v pristanišču. Z Ninom sva stavila, kateri se bo prvi onesvestil. Mimoidoči, z vratovi, stegnjenimi kot žirafe, so strmeli na oder, na katerem se je z mikrofonom v roki

pojavił očetov najboljši prijatelj Julio. Oče in Julio sta se spoznala na igrišču pred obračališčem dvojke na Pečinah, kjer sta nekoč oba živela. Imela sta pet let in želela sta pobegniti od doma. Julio je bil zelo praktičen pri gradnji predmetov iz lesa in kamna, zato je postal inženir pobega, oče pa je bil zadolžen za idejo in načrt. Po nekaj tednih gradnje splava iz desk, izkopanih iz struge Rječine, sta se oče in Julio odpravila na huckleberryfinnovsko ekspedicijo, ki pa je resnici na ljubo trajala zelo kratek čas. Splav je potonil takoj, ko sta ga potisnila v vodo. Julieva mama ju je našla obupana, mokra in podhlajena na obali Rječine, posledično pa jima je prepovedala druženje. Petinštirideset let kasneje sta fanta ostala prijatelja, še vedno brez pravega čolna in tudi brez poguma, da bi spet poskusila kam pobegniti.

Julio je pripovedoval anekdoto o splavu, ko je ne vem od kod pritekla mlada Angležinja in zgrabila mikrofona iz njegove roke. Pobesnelo je kričala na pomoč in rekla, da nujno potrebuje zdravnika. Vstali smo in pogledali barko, proti kateri je kazala s prstom. Mama je bila prepričana, da je bila to nekakšna neslana šala, ki so jo prijatelji pripravili staremu. Toda Angležinja se je tresla in dve ženski sta stali ob barki v pristanišču in mahali proti restavraciji; njuni kriki so prebadali zrak. Oče je stekel proti barki. Nino za njim. V tistem trenutku je natakari prišel na teraso restavracije in potiskal voziček z ogromno rojstnodnevno torto. Nelagodje je pometlo restavracijo kot cunami. Bend je nehal igrati. V množici ribiških bark, na samem robu rive, ki se je raztezala vzporedno z re-

stavracijo, se je ribič zaradi vročine zgrudil. Infarkt. Oče in Nino sta skočila na barko, kjer je nepremično ležal. Oče ga je začel oživljati in naročil Ninu, naj ribiču masira srce. Na parkirišče restavracije je pridrvel rešilec, do barke pa sta pritekla dva vznemirjena mlada zdravnika. Oče je zgrabil adrenalinske igle iz torbe in jih vbrizgal ribiču v vrat. Na tej točki moram omeniti, da je bila rojstnodnevna torta v obliki velike anesteziološke brizge.

Nino je masiral srce, oče je vpihoval zrak v vse manj živo telo. Prizor smo opazovali od daleč, razvrščeni kot galebi na pomolu. Nino, popolnoma omamljen z adrenalinom, je sledil očetovim navodilom in posnemal njegove roke. Vez med očetom in sinom je postala nekako resničnejša, otipljivejša. Kot da bi lahko tudi s take razdalje opazovali rojstvo te vezi, ustvarjanje nove popkovine, ki bo Nina doživljenjsko povezala z očetom.

Ribič je umrl. Ženski, njegova žena in mladoletna hči, sta sedli ob njegovo truplo in tulili. Opazovali smo, kako se je pisan poletni šal na glavi žene spreminjal v črno ruto. Ob strani je, praskajoč bel les čolnica, lajal črn pes.

V tišini smo se vrnili za svoje mize. Nino je sedel poleg mene s temnim pogledom, suhimi usti in tresočimi se rokami. Mama je prišla k nama, objela Nina in ga poslala na stranišče, da si je spral kri z rok. Julio je bendu signaliziral, naj nadaljuje svoj rojstnodnevni program. Natakarkar je končno uspešno stopil na teraso s stolpljeno torto. Mama je iskala očeta, ki je z belo okrvavljeno rjuho v roki stal na rivi in tolažil vdovo.

Nato se je spustil na čoln in truplo prekril z rjuho. Kmalu so prišli mrliški ogledniki in oče se je vrnil na praznovanje. Popil je kozarec dvojnega konjaka in razrezal stopljeno torto. Prijel je mamino okoli pasu in jo močno stisnil k sebi. Sedela sem za mizo in ju opazovala, medtem ko sem brskala po koščku torte. Plesala sta na Sinatrov sentiš, medtem ko so se na očetovih nogah orisovale sledi krvi. Znoj mu je kapljal s čela na mamino ramo in mama ga je držala, kot da ga nikoli ne bo izpustila.

Premaknili smo se. Končno. Starega Čeha so postrgali s tirnic in vlak je šel s polno paro v mojo prihodnost.

3.

Preživljam večer v hotelu, sama v sobi. V Andaluziji sem že tretji teden. Sedim na balkonu in opazujem ljudi na Caleti, glavni mestni plaži. Pred mano je neskončna črnina Atlantskega oceana. Na peščeni Caleti se zbirajo turisti, sprehajalci, glasbeniki, skupinice mladih, ki pijejo vino in se valjajo po pesku. Prepoznam prostor – to je ta plaža. Njena plaža, Aynina plaža.

Pogovarjam se z Isabel Moreno. Mislim, da se ji mudi, zato hitro prekinem. Isabel je lastnica turistične agencije v Cádiz. Isabel je tudi Aynina sestra. Njen kontakt sem nekaj dni pred odhodom iz Prage našla na seznamu turističnih agencij. Dogovorili sva se za srečanje jutri zvečer ob devetih v restavraciji Palma, v bližini ribiške četrti.

Spet ista nočna mora. Sprehajam se po stanovanju staršev na Reki in psi mi sledijo. Prihajajo iz sob in mi ovirajo pot po hodniku. Napadajo me, skrivam se v svoji sobi, zapahnem vrata s stolom, poskušam se skriti v predal pod posteljo, ampak v notranjosti je kup stvari, stari dnevniki, revije *Drvo znanja*, tista oranžna stvar za reševanje kot v *Obalni straži*, ki sva jo imela z Ninom, ko sva bila majhna. Ne morem v predal, prevelika sem. Odprem drugega, iz njega se priplazi papirnata kača. Pravim si, da to ni dober znak, ker psi, ki ponoreli udarjajo po vratih, obožujejo papirnate kače. Zaprem predal in dojamem, da sem v pasti, med kačami in psi. Odprem vrata sobe

in pustim psom, da me grizejo. Raztrgajo me, moje meso vlačijo po stanovanju, odtrgajo mi stegna. V spanju se praskam in zbudim se prestrašena.

In potem spet. Spet ne morem spati. Soba utripa in oči mi krvavijo. Dojamem, da bom jutri spet utrujena. Vstanem ob petih zjutraj, vadim jogo na balkonu in od šestih do poldneva pišem na prazen želodec. Odkrivam pomembnost pisanja na prazen želodec. Potem se spustim na ulice v iskanju hrane.

Mislím na Leona. Vsako noč si predstavljám, da je poleg mene in da sva skupaj na potovanju. Dovolim si zguljenost. Z zaprtimi očmi, prekrita z odejo, ležim in lastni topel dah ustvarja iluzijo njegove prisotnosti. Pozabljam, kje sem, v hotelu v neznanem španskem mestu, v študentskem stanovanju v Pragi, v domu svojih staršev na Reki, na njegovi praški vzmetnici, v nekem tujem prostoru, morda sama postajam nekogaršnji spomin. Obrnem se na trebuh in zarinem glavo v blazino. Čutim ga na hrbtu, njegovo dihanje za vratom, krčim stopala, ovijam se v posteljino, kličem ga, njegovi lasje se mi zatikajo v trepalnice, stokam, vzklikam njegovo ime, pozabljam svoje, čutim, da se razlivam po posteljnini, ležim v krvi, z obrazom v vodi, s prsti v smoli, smejim se, ker se zavedam, kako sem videti, predstavljám si sebe kot tistega rumenega človečka na Googlovem zemljevidu, vrženo nekam na jug Španije, zvijam se v najeti postelji, to je to, mislim, preselila se bom v beden hotel s poldrugo zvezdico in se nikoli več ne bom vrnila v tisto neumno sivo mesto. Zmanjkuje mi zraka, požiram prevleko, gosta bela črta mi vlaži hrbtenico,

kot bi mi nekdo z mokrim spidom risal po hrbtu, ne razumem, kaj hoče od mene, ležim v znoju, odpiram usta in čakam na tisti trenutek kot na hiteči vlak, da me raznese v milijon drobcev peska. Poslušam pasji lajež. Predstavljam si ga, kako jih opazuje, pse. Oblečen je v iste črne oprijete leviske, v katerih je bil, ko sva se spoznala, črno bombažno majico z V-izrezom, pod katero je svetlo siva reklamna majica s kratkimi rokavi. Približa se psom, ki pred restavracijo vohljajo za ostanki rib. Slišim krike na stari minolti. Smejem se, ker je živ. Leon je živ.

Poslušam goste v sosednji sobi. Razmišljam o tem, kako šokirani so morali biti gostje marsejskega motela, ko so 25. februarja okoli petih zjutraj zaslišali strel. Razmišljam o tem, kako so hotelske sobe popoln kraj za samomor, pa tudi za pisanje. V neznanem prostoru ima človek izostrena čutila, vse zapiše, jedrnato in natančno, kot v poslovilnem pismu. Pisanje pravzaprav ni nič drugega kot v času razvlečen samomor.

Približno ob štirih zjutraj, med *madrugado*, mačke podivjajo. Pokrita z dvema odejama in pregrinjalom, oblečena v tri puloverje, z dvojnimi nogavicami na zmrznjenih nogah, čakam peto, da lahko vstanem iz postelje in poslušam mačke, ki zvenijo, kot da se koljejo med sabo. Na jugu Andaluzije ni ogrevanja, saj zima traja vsega skupaj petnajst dni, zato pa so noči neznosno hladne. Groza me je ob misli na odhod v kopalnico. Ob petih končno vstanem in grem na balkon. Sonce in luna se pozdravljata nad oceanom. Delam jogo, kadim cigareto in pišem. Ptice preglasijo

mačke, dojenček v prvem nadstropju hotela joka in budi soseščino. Spomnim se, da sem zadnjič pred vhomom v hotel videla mlado mamo v usnjeni rdeči jakni, ki je potiskala voziček, poln plišastih igrač; morda je otrok, ki joka, njen. Ali pa je morda moj. Morda sem to jaz, ta mlada lepa mama z otrokom, sama, s košaro sadja, s suhljatimi nogami, ta norica na balkonu, ki se sooča s črnino oceana, ki se dotika njenih stopal, pa je njen spomin, njena burna preteklost, kot ponavadi piše v biografijah, vse, kar je potlačila, zapisala v dnevnik in pozabila. Vse, kar je ostalo v upanju, da bo na novo izživela skozi svojo hčerko. Da bo skozi njo živela tako, kot je prav.

Neham tipkati, v prste me zebe in v želodcu mi kruli. Grem ven na ulice Cádiz. Pretakam se po ulicah. Izgubljam se v neznanem mestu. Nikogar in ničesar ne poznam, razen nekaj osnovnih podatkov z Wikipedije. Najstarejše zahodnoevropsko mesto je znano po karnevalu, mavrski arhitekturi, *manzanilli* in brutalnem smislu za humor. Življenje se odvija na tlakovanih ulicah, tako poleti kot pozimi. Ljudje pijejo kavo ali *sherry* sredi delovnega časa na starinskih terasah ob obali. Vsi se glasno pozdravljajo, klepetajo, vse glasno komentirajo in vse vejo, še posebej o vremenski napovedi in točni uri, ko prispejo sveže ribe, ki jih ribiči nato razvozijo po ulicah z lesenimi trikolesnimi vozički. Vsak prebivalec starega polotoka ima svojo ribiško vrv. Okoli hotela, v katerem bivam, je še posebej živahno: na vogalu ulice je šola, iz katere ob pol enih zletijo otroci v uniformah, umazanih od čokoladnih *churros*, ki so jih pretihotapi-

li v času kosila. Takoj ko stopim iz hotela, izginem v množici. Zlivam se s tokovi mesta. Vsak dan izberem eno osebo, ki jo nekaj ur spremljam po mestu, popoldne pa v hotelu vadim opise likov. Okoli tretje ure mesto opustoši siesta. Lastniki tavern in barov umaknejo stole in mize s teras, pripravijo črne table z izpisano dnevno ponudbo in zaprejo lokale. Sledi majhna smrt mesta, ki jo motijo le nevedni turisti. Nemogoče je, da ne bi občutili nenadne teže utrujenosti, ki se zvali nad mesto. Telo postane težko takoj, ko se upočasni gibanje mesta. Tudi jaz v popoldanskem času spim; jutranji hrup z ulic mi brenči v ušesih, vendar mi uspe zaspati za dve uri in tako nadomestiti neprespano noč. Približno ob šestih ljudje spet prihajajo na ulice, v obilje hrane. Sledim ritmu mesta in se tako prehranjujem. Na nogah, okoli pol dneva in ko se zmrāči.

Proti večeru grem mimo Plaze del Flores. Za stojnico stare cvetličarke, odete v rdečo dolce vito in rdeče bombažne pajkice, leži potepuški pes, ovčar s sivim gobčkom – pred vhodom v kuhinjo restavracije čaka svoj dnevni odmerek *jámona*. Cvetličarka se ne ozira nanj; zvija tobak in prodaja rdeče krizanteme. Ta kraj prepoznam po eni njegovih fotografij – divji pes sredi cvetja. Fotografija je črno-bela, zato se ne vidi, koliko rdečega cvetja je na trgu. Mislim, da je v izbiri črno-bele fotografije nekaj krutega.

Pridem na ulico Marije iz Palm, kjer sem se dogovorila za srečanje z Isabel. Nad taverno, v beli stavbi s temno rumeno fasado, visi rdeča zastava, ki prikazuje Jezusa Kristusa kot novorojenčka s krono na glavi.

Pod Jezusom piše: »*Dios ha nazido, feliz navidad!*« Na vse svete leta 1755 je del Iberskega polotoka opustošil največji cunami v zgodovini regije. Lizbona je izgubila devetdeset tisoč ljudi od skupaj dvesto trideset tisoč in petinosemdeset odstotkov stavb. Bila je do tal opustošena. V pričakovanju enake tragedije v mestu Cádiz so kapucini evakuirali lokalno prebivalstvo in ljudem ponudili zatočišče v cerkvi Marije iz Palm v La Viñi, ribiški četrti. Po maši je kapucin Bernardo odšel na ulico s praporom s sliko Marije v roki. Soočen z galopirajočim vodnim zidom je dvignil prapor in zavpil: »Semkaj, mati moja!« Val se je začel umirjati in upočasnevati, dokler ni popolnoma izginil. Prebivalci so verjeli, da je Gospa rešila mesto, in nekaj desetletij kasneje, spet soočeni z nevihto, ki je potopila čolne v pristanišču, so se prebivalci Cádiza zbrali v spontani procesiji za kipom Marije iz Palm. Po procesiji se je nevihta umirila. Tako je Marija iz Palm postala zavetnica mesta in ulica, ki nosi njeno ime – epicenter gastronomije, zabave in ribičev.

Vsega le petnajst minut je treba, da ogromni val iz Lizbone pripotuje v Cádiz, mi pove Isabel med večerjo in pojasni, kako zaradi tega mesto živi v strahu pred smrtjo, strah pa premaguje le s *flamencom*.

»Mogoče je čas, da se naučiš plesati,« mi je rekla po tem, ko sem ji priznala, da me je sram plesati pred ljudmi, da nikoli nisem plesala z Leonom, da sem plesala s Tomášem v Houdiniju, ampak da mi ta ples ni nič pomenil, ker nisem čutila svojega telesa, ne glede na to, da je v njem raslo nekaj najverjetneje njegovega. »Mogoče je čas,« se pijani smejiva s kozarcema

tempranilla v rokah, ko treseva s stegni in udarjava po potnih tleh. V popolnoma polni Perli de Cádiz, tradicionalni *flamenco peñi*, se osemnajstletna plesalka na lesenem odru zvija kot ženska, ki se ljubi sredi poletne sieste. Njen hrbet je zmečkana svila. Potna je, ime ji je Magdalena López in je noseča. Spremljata jo kitara in ploskanje glasbenikov v črnem. Magdalena je neverjetno lepa, hitra, jezna, njeni nogi sta kot krclja, njen trebuh je ločen planet, njeni lasje so črni, poglajeni in razdeljeni po sredini, njena usta so razprta in njene roke so visoko v zraku, njena dlan je v ritmu kitarskih utripov, roke da na trebuh po vsakem *cante jundu*, globok krik, kot da svojemu otroku daje vedeti, da je ta potres dobra stvar, ker ga povzroča ona, mati zemlja. To bo najstrašnejši dojenček na svetu, vzklikajo glasbeniki. Vedno znova se naježim. Z vsakim *Ole!* združi dvorano po nekakšnem neubesedljivem načelu. Vsi tvorimo eno utripajoče telo, sestavljeno iz tistih, ki to izvajajo, in tistih, ki poslušajo; telo, ki zapeljuje. Neupovedljivo načelo, »skrivnostna moč, ki jo začutijo vsi, a ji noben filozof ne pride do dna,« kot je opisal Lorca, imenujejo *duende*.

Na telefon si napišem beležko, da moram prebrati Lorco.

Po *flamencu* se z Isabel odpraviva v Isleto, lokal v bližini mojega hotela. Isabel pozna ljudi za šankom, natararji vedo, da pije *crianzo riojo* in da nikoli ne pride sama. Izbereva mizo v kotu, stran od hrupa in razgrete zabave. Pripovedujem ji, da sem Hrvatica z naslovom v Pragi, da nameravam junija diplomirati in poiskati delo dramaturginje ali filmske delavke.

Isabel je majhna ženska z veliko zadnjico in s kratkimi črnimi lasmi; svoje berberske prednike prenaša z debelo črno črto okoli oči. Z ušes ji visijo zlati obroči in nosi kup prstanov, s čimer razbija enoličnost črnine. S tem daje vtis, da z njo ni zajebancije, kar jo dela zelo privlačno. Glede na to, da je lastnica turistične agencije in bivša turistična vodnica, ve vse o Cádiz: od zgodb o feničanskih naselbinah in razcvetu trgovine s soljo po odkritju Amerike do Francove tiranije in obsedenosti z gejevskim Cádizom, v tragičnih osemdesetih, ki so z aidsom izbrisale številne kontrakulturne ikone. Svetuje mi, kako se izogniti lopovščini v odprtih *cerveceríjah*, kje se v arheološkem muzeju skrivajo najbolj znana najdišča, na katerem vogalu La Viña je dobra *tortilla de camarones*, kje strežejo konzervirane olive in lažejo, da so domače, kje je sončni zahod najlepši in katere so znane skrivnosti plaže Caleta, po kateri je želela biti raztresena njena sestra.

Iz torbe potegnem Leonovo knjigo, listam že kdove kolikokrat, medtem ko čakam, da se Isabel vrne s stranišča. Moram ostati osredotočena na svoje poslanstvo. Ne morem naprej živeti svojega življenja, medtem ko me trgajo psi. Rešiti se jih moram. Lahko se znebim tiste knjige, ki sem jo dve leti hranila pod spodnjo polico v razpadli Adidasovi škatli s starimi dnevniki, zapečateni s prahom, ki me nikoli ne neha jo opominjati, da so v življenju določeni dnevi, ki ne glede na to, kaj naredim in na koga naletim na dnu te police, ne izginejo, ti dnevi še vedno ostajajo zakopani tam kot nagrobni napisi.

Ko se vrne za mizo, Isabel opazi črno-bele pse. Ugotovi, da nisem tu zaradi Cádiza, *tapasov* ali zimskih počitnic ob oceanu. Ni ji več mar, kdo ali kaj sem, kakšno je življenje v Pragi ali če imam rada Andaluzijo. Pokuka v knjigo, ki leži med nama na mizi, in obe veva, da je knjiga najin skupni jezik.

»Fotografije *galgosov*?« vpraša in sede, ne da bi odmaknila oči s knjige.

»Ja, potepuških.«

»*Galgoti* so več od tega. Leon jih je dolgo preučeval, še pred njeno boleznijo. To niso bile samo priložnostne fotografije, mislim, da so ga res očarale. Načeloma so bili trenirani kot lovski psi, vendar jih je bila večina v rabi le eno sezono lova, nato pa so jih nasilno zavrgli. Letno ubijejo več deset tisoč *galgosov*. Če so slabo lovili, so jih mučili zaradi sramu, ki so ga povzročili svojim lastnikom. O njih sem se veliko pogovarjala z Leonom. Želel jih je prikazati kot graciozne, mirne pse, ki so kljub svoji krhkosti neverjetno žilavi in močni, niso pa taki, kot jih dojemajo ljudje, običajno so samo željni plena. Sledil jim je po psarnah, se spoprijateljil z rejci psov in družinami lovcev, opazoval njihovo gibanje med pripravami na lov. Navdušen je bil nad njihovimi gibi. Nad gibanjem. Spomnim se, da je rekel, da bo najprej sestavil knjigo fotografij, nato pa tiskal velike formate. Nisem pa vedela, da je to tudi storil.«

Razlagam ji, da je pustil samo to knjigo. Ni prišel do velikih formatov. Čeprav je o njih kar naprej govoril, kot da bi se z njimi poistovetil. Meni je izgledal kot pes; če ne bi bil človek, bi bil zagotovo lovski hrt.

»Prikazal je tudi nasilje nad njimi. Si kdaj videla te fotografije?«

»Mislim, da sem,« je rekla Isabel. »Spomnim se, ko jih je ravno razvil. Okostje sežganega *galgosa* me je dolgo preganjalo.«

»Verjamem, Leona tudi.«

»Plen je edina stvar, ki jo lovci pričakujejo od njih. Izkoriščajo jih za dobiček. V časopisih so bili primeri, ko so jih po neuspešnem lovu pustili v gozdu z zlomljeno nogo, tako da ne bi mogli najti poti domov. Prejšnjo zimo so borci za pravice živali objavili članek o najdbi mrtvega *galga* na cesti, z žebli, zabitimi v lobanjo,« je govorila in srkala vino.

»Čemu takšno nasilje?«

»To je tradicija. Ljudje mislijo, da je običaj, ne glede na to, kako nasilen je, v sedanosti upravičen samo zato, ker obstaja že več stoletij. Pravijo, da *galguerosi*, njihovi rejci, z mučenjem in umorom svojih psov sperejo s sebe madež neuspešnega lova. To veliko pove o sožitju človeka in narave, kajne? Pa nena zadnje tudi o Leonovi krutosti. O njegovem osebnem sadizmu.«

»Kako to misliš?«

»No, čepel je za kamero, medtem ko se je pred objektivom odvijalo nasilje.«

»Tudi za to mora biti nekdo zadolžen,« odgovorim.

»Za kaj? Pasivno opazovanje?«

»Dokumentiranje bolečine.«

»Kakorkoli,« reče po premoru in zamahne z roko.

»Ta knjiga je totem njegove sebičnosti. Ayno je puščal samo, ker se ni znal spopasti s svojo bolečino. Zdelo

se je, kot da je njegova bolečina pomembnejša. V tem ne vidim nikakršne poetičnosti. Samo objestnost.«

Praska se po čelu in si mrši lase. Molčim. Premerja me je, kot bi skušala razvozlati, kakšno korist imam od nje in kaj počnem v njenem mestu, sama sredi januarja, pod krinko pisanja. Oklevam, ali naj bom iskrena – njene ciganske oči me strašijo. Kako naj ji pojasnim, da me glodajo psi?

Vpraša me, kako dolgo sem ga poznala.

»Kratko. Nekaj mesecev,« odgovorim.

»In prav *tebi* je pustil to knjigo?«

Prikimam. Zveni noro, a tako pač je. Isabel spusti pogled na razčetverjenega *galga*. Preseda se na stolu in prekriža nogi. S pogledom išče natarja, ker je njen kozarec že pet minut prazen. Nato se premakne na stol ob steni in se z levo roko nasloni na plastično naslonjalo. Opazuje me.

Vem, na koga jo spominjam. Grizljam palec in ugotovim, da sem si do krvi razpraskala obnohtno kožico. Kri obrišem v belo servietko pod skledo z olivami, medtem ko nama Isabel naliva vsaki še po en kozarec *crianze*. Tudi ona vidi mojo kri. Gleda v moj okrvavljeni palec in dvigne pogled. Gleda me naravnost v oči, skozi opno beločnice, gleda v freske svoje sestre na hrbtni strani moje lobanje. Zaupa mi. Čaka.

Dora Šustić PSI

prevod Maja Kovač

Knjižna zbirka BELETRINA, Literature sveta

Uredil

Urban Vovk

Lektura

Andreja Jezernik

Korektura

Jerneja Katona Zajc

Oblikovanje

Eva Mlinar

Oblikovalska zasnova notranjosti

Polonca Strman

Prelom

Jana Kuharič

Tehnični urednik

Marko Hercog

Izdajatelj

BELETRINA, zavod za založniško dejavnost

Neubergerjeva 30, 1000 Ljubljana

www.beletrina.si

Direktor založbe

Mitja Čander

Programski vodja založbe

Aleš Šteger

Glavni urednik

Urban Vovk

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture Republike Hrvatske.

Naklada: 1000 izvodov

Ljubljana 2025

Beletrina*

